

waterstandswisseling en biotische als konijnenschade, en hoe het mogelijk zou zijn, de levensvoorwaarden voor de betreffende soort ter plaatse te behouden dan wel te herstellen of te scheppen.

Zijn conclusies zijn misschien niet allemaal even verantwoord; zo kan men van mening verschillen over de vraag, in hoeverre nieuwe vestiging toegeschreven moet worden aan migratie van de diasporen dan wel aan ontkieming van zaden die ter plaatse lange tijd gesluimerd hebben; maar dat doet er nu niet toe. Belangrijk zijn twee gezichtspunten: ten eerste, dat in deze publicaties een schat van gegevens is bijeengebracht, des te waardevoller omdat ze

waarnemingen over een langdurige periode betreffen; en ten tweede, dat al deze artikelen in aanzienlijke mate hebben bijgedragen tot de verspreiding van kennis over het wel en wee van onze flora onder vele jonge en oudere belangstellenden.

Zo is Kees Sipkes dan in woord, daad en geschrift een onvervalste en waardige nazaat van Heimans en Thijssse. Het is mij dan ook een voorrecht, Kees, je hierbij de Heimans en Thijssse-prijs te mogen overhandigen, die je zo zeer toekomt. Wij hopen allen, dat je nog menig jaar in de gelegenheid zult zijn zowel om van onze geliefde planten te genieten als om daarvan te getuigen.

Varkenskers

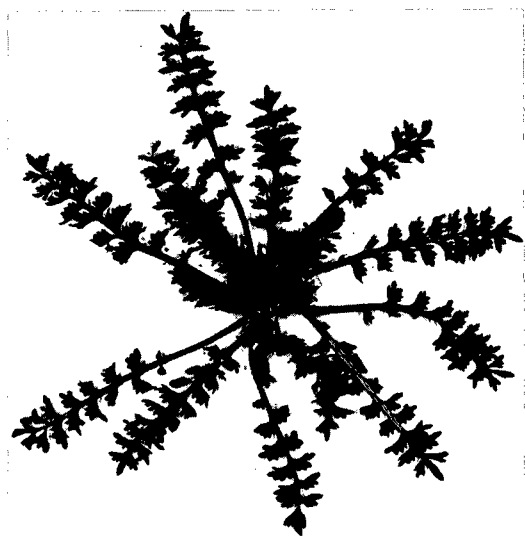
Op een braak liggende strook grond bij een boerderijtje in Rotterdam-Zuid, vond ik in oktober 1965 een crucifeertje, dat bijna niet opviel tussen een jonge vegetatie met veel schijfkamille. Ook fijn verdeelde blaadjes, maar lichter groen, en de vertakte stengels lagen in rozetvorm uitgespreid met de uiteinden iets omhoog gericht. In de bladoksels minuscule trosjes met witte bloempjes, enkele reeds met vruchtjes, twee aan twee aan lange steeltjes.

Het bleek een zeldzame, uit Amerika afkomstige adventief te zijn: de Tweeknops-varkenskers (*Coronopus didymus*). Een zeer toepasselijke naam, en m.i. beter dan Kleine varkenskers, zoals de nieuwe naam luidt.

De plant verspreidt een onaangename geur, en in Leiden bevestigde Dr. van Ooststroom mijn determinatie met: 'Ja, ik ruik het al'. Het vergelijkingsmateriaal in het Rijksherbarium bracht aan het licht, dat *C. didymus* ook gevonden was in Rotterdam-Kralingen. De inzender bleek een goede vriend, die mij later vertelde dat deze plant spontaan in zijn tuin was opgekomen na het inbrengen van nieuw grind.

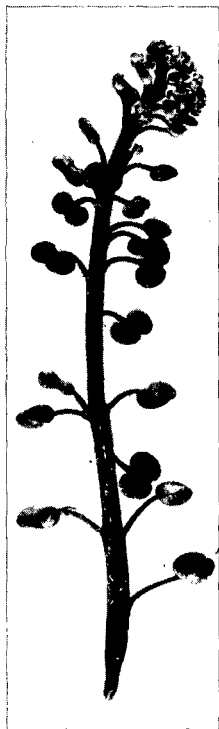
In oude jaargangen van 'De Levende Natuur' trof ik nog twee meldingen uit Rotterdam, in 1900 en 1903, beide van H. J. Wachter en P. Jansen.

door C. Beukelman

Bladrozet van *C. didymus*

De eerste maal dat *C. didymus* in Nederland werd waargenomen, was volgens de Flora van Oudemans (2e dr. 1872) omstreeks 1826 bij Ubbergen. Nadien ook bij Leiden, Amsterdam, op Schouwen en bij Apeldoorn gezien. In de Zakflora van Suringar (IIe dr. 1913) wordt er aan getwijfeld of *C. didymus* nog wel hier in het wild voorkomt, maar uit 'Mededelingen van de Zuiderzeecommissie' en uit 'Natura' (1930) over de flora van Friesland blijkt, dat *C. didymus* o.a. bij Stavoren en Hindeloopen veel voorkomt en 'zich hier dus goed thuis schijnt te voelen'.

Vruchtjes (hauwtjes) van

C. didymus

C. squamatus

Om weer tot mijn vindplaats terug te keren, bij het afzoeken van de omgeving ontdekte ik nog een achttal planten, waarvan er enkele opvielen door een andere habitus. De min of meer vertakte stengels lagen plat tegen de grond, de veerdelige blaadjes niet zo fijn en donkerder van tint, het geheel wat forser. Bovendien waren de bloempjes bijna zonder steeltje en geleken de vruchtjes helemaal niet op hauwtjes, maar waren meer wrachtige knoedels.

Dit was dus iets anders en wel de varkenskers die hier thuis hoort met een voorliefde voor kleigrond en ook een brak milieu verdraagt. De slankere en behaarde *Coronopus didymus* was in gezelschap van de onbehaarde *C. squamatus*. Beide zijn zo het heet eenjarig, maar het is mij gebleken dat de adventiefplant in zachte winters blijft doorgroeien, en meer koude kan verdragen dan de inlandse soort. Enkele data met korte aantekeningen maken dit duidelijk:

5 november 1965

De oude planten van *C. didymus* zijn tot grote plakken uitgegroeid, de lange stengels zitten vol bloempjes (gesloten) en veel

'gepaarde' vruchtjes. Er zijn ook kleine, jonge rozetten. *C. squamatus* gaat verkleuren, heeft nog bloempjes en vruchtjes.

26 november

C. didymus heeft door de lichte vorst niet geleden, maar *C. squamata* is bijna verdwenen, alleen wat bruine slierten en knoedels.

31 december

Na een paar dagen vorst heeft *C. didymus* nog steeds groene rozetten, gesloten bloempjes met witte randjes. Van *C. squamatus* is niets meer te bespeuren.

4 februari 1966

De meeste bladrozetten vertonen nu gele puntjes. Klein hoeftblad opent de eerste bloemkorfjes.

15 april

Er zit in een vijftal planten weer aardig groei.

30 april

De eerste bloemknopjes zijn er.

6 mei

Verscheidene planter met bloempjes en ook reeds vrucht.

In 1967 hadden beide soorten al een brede strook in beslag genomen, en *didymus* spreidde zich zelfs uit tussen de tegels van het voetpad, want het zijn echte tredplanten. Maar toen werd het boerderijtje afgebroken, het hele terreintje ging overhoop, om plaats te maken voor een gebouw van de Plantsoenendienst. Met de nodige hulp van die Plantsoenendienst werden flinke 'plaggen' met talloze tweelingvruchtjes overgebracht naar de nieuwe heemtuin in het Kralingse bos, en nog altijd kunnen we daar, dank zij de goede zorgen van de hovenier, *C. didymus* terug vinden. Intussen is het gebouwtje reeds jaren in gebruik, er is een keurig rozenperk aangelegd met een stevig hek er omheen, en al werden ze telkens weggeschoffeld, de beide soorten varkenskers lieten zich niet verdrijven. Toen is men de spuitbus ter hand gaan nemen om 'het onkruid te bestrijden', en soms lijkt het of alles is verdwenen, maar toch zie ik er na verloop van tijd weer één of meer langs het tegelpad in bloei komen.

Coronopus didymus

Hiermee is het verhaal nog niet uit, het kreeg een vervolg voor mijn deur. Daar liggen aan het eind van de Groene Zoom bij het Zuiderziekenhuis een paar grasvelden, waarin nogal veel gegraven was door kabel- en buizenaanleg. Na afloop werd alles gelijk gemaakt en opnieuw gras ingezaaid.

Het bleef toen lang koud en droog, het gras kwam niet op, maar toch werd de vlakte groen. Een explosieve groei van varkenskers! Bij duizenden, een niet te tellen aantal. De eerste indruk was dat het gehele plantendek, behalve enkele uitzonderingen als Herderstasje, Muur, Schijfkamille e.a. bestond uit *Coronopus squamatus*. Maar toen ik het terrein nauwkeuriger ging bekijken kwam ook *C. didymus* te voorschijn, 13 in getal, de meeste planten stonden langs de

rand van het veld. Later kwam de warmte en de regen, het gras begon de overhand te krijgen, werd telkens gemaaid en de varkenskers verdween. Toch zijn er ook nu nog langs de rand enkele te vinden.

Een plant, die ergens gevestigd, het taai kan volhouden, en toch zeldzaam is, begon me te interesseren, en daarom trok ik op onderzoek uit naar enkele vroeger genoemde vindplaatsen. Het resultaat was niet onbevredigend.

Ik begon bij de eerste en wandelde van Nijmegen naar Ubbergen. Kale grasvelden en verwaarloosde tuintjes hadden mijn speciale aandacht. Het voornaamste 'onkruid' bestond hier uit eenjarig bingelkruid, een plant die men in het westen niet vaak ziet.

Op de terugweg had ik geluk, een smalle grasstrook langs een heg, daar stonden, of liever lagen zij, drie plantjes, wel kleiner dan de Rotterdamse, maar het was toch de Tweeknopsvarkenskers. In Apeldoorn tevergeefs gezocht langs het Grifkanaal, en een paar dagen later in Staveren benutte ik de anderhalf uur, die ik op de boot naar Enkhuizen moest wachten, door langs de dijk naar Hindeloopen te wandelen. Na een half uur was het al raak, een achttal planten onder aan de dijk, en enkele wat hoger. In Tilburg liep ik door hartje stad, in de Telegraafstraat, langs een plein met tegels en paaltjes. Geen groen te bekennen, behalve één plant, die bijna een hele tegel in beslag nam. U raadt het al: het was *Coronopus didymus*, in volle glorie met veel vruchtjes. Ik bewaar er nog steeds een takje van. En verleden jaar met vakantie in het Gooi, waren we er al vele malen aan voorbij gegaan, voordat ik aan de kant van de weg de vijf planten zag, kruipend over de straatstenen. Geen twijfel mogelijk, ik herkende mijn oude vriend meteen: de Tweeknopsvarkenskers of Kleine varkenskers. Dat was de grootste verrassing: *C. didymus* aan de Englaan in Blaricum. *C. squamatus* is veel algemener, vooral op klei, en volgens de 'Mededelingen van de Zuiderzeecommissie' een gewone verschijning 'langs de oude Zuiderzee' dus op vroegere brakke gronden.

De wratachtige hauwtjes van deze cruci-
feer worden in oude flora's vaak zeer ka-
rakteristiek beschreven, en ter afsluiting
enkele voorbeelden hiervan:

De 'Flora Batava' van Kops (1814) noemt
de plant 'Hertshoorn Lepelblad (*Cochlearia
Coronopus*)', en wat de vrucht betreft:
'Het zaaddoosje is merkwaardig: zijnde
samengedrukt, hard-huidig, sterk gepuist of
gekuifd als een hanekam'.

De eerste druk van Oudemans 'flora van
Nederland' (1859) vermeldt van de 'Geme-
ne varkenskers (*Senebiera coronopus*)': 'Heeft
talrijke saamgedrukte stengels, welke in
een cirkel tegen de grond liggen, en min of
meer vertakt zijn' en de vruchtjes zijn 'zeer

sterk straalsgewijs geribd, tussen die ribben
netvormig geaderd, en aan de rand van kor-
te doornen voorzien.'

In de tweede druk (1872) is de beschrijving
iets anders: 'kort- en dikgesteelde, in de
breedte elliptische vruchtjes, die ten dele
zeer duidelijk netvormig geaderd, ten dele
met sterk vooruitstekende platte spitse
wratten bezet zijn, en in een scherp puntje
eindigen.'

foto's van de schrijver.

adres van de schrijver:

Reunie N.J.N. Friesland

De N.J.N. (Nederlandse Jeugdbond voor
Natuurstudie), district Friesland, bestaat 34
jaar.

Het lijkt ons leuk om eens een reünie te
organiseren en dat doen we dan ter ere van
het 34 jarig bestaan. Deze reünie zal wor-
den gehouden op zaterdag 30 september en
zondag 1 oktober a.s. Alle mensen die lid
geweest zijn van de N.J.N. in Friesland of
nog lid zijn worden hiervoor uitgenodigd.

Aangezien wij niet over alle adressen van
oud-N.J.N.ers beschikken, verzoeken wij
iedereen die lid is geweest van district
Friesland telefonisch of schriftelijk contact
op te nemen met:

Jantine Schermerhorn

Daarna wordt iedereen verder op de hoogte
gehouden.

Oproep

Op het Rijksinstituut voor Natuurbeheer
wordt gepoogd een referentiekader te vin-
den voor de 'natuurlijke' waterkwaliteit
om dit te kunnen gebruiken bij biologische
waterbeoordeling. Een beeld van de
natuurlijke waterkwaliteit kan o.a. ver-
kregen worden door studie van diatomeeën
uit oude plankton-, perifyton- en bodem-
monsters, vooral van de periode 1800-1940.
De achteruitgang van de waterkwaliteit
gaat zo snel dat ook monsters die tussen
1940 en ca. 1965 genomen zijn in veel geval-
len al als oude monsters beschouwd kunnen
worden.

Het zou zeer op prijs gesteld worden als
degenen die dergelijk materiaal bezitten en
bereid zijn om een geringe hoeveelheid van
de monsters voor het onderzoek ter be-
schikking willen stellen, contact opnemen
met H. van Dam, R.I.N.,

Waarheen?

TEXEL

Het vogeleiland

In alle jaargetijden uniek voor
vogelliefhebbers en 'plantjes'-mensen.

HET trefpunt op Texel voor
natuurliethebbers is:

Hotel „Beatrix”

(H. P. Houwing) - Kamerstraat 5 - De Koog - tel. 02228 - 207 - Lid K.N.N.V.

Voor weekenders speciale arrangementen.